

Тамара АПЮК

Нарадзілася ў 1954 годзе ў вёсцы Андрыянава Дубровенскага раёна Віцебскай вобласці. Скончыла ў 1977 г. гістфак МДПІ, у 1985 г. — аспірантуру пры БДУ. Кандыдат гістарычных навук Беларусі, дацэнт кафедры гісторыі і культуры Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.А.Куляшова.

Стараабрадцы Магілёўшчыны напярэдадні і пасля далучэння да Расійскай імперыі

(Другая палова XVIII — першая палова XIX ст.ст.)

У другой палове XVII ст. пасля анафемы раскольнікам на царкоўным саборы 1667 года беглыя стараверы пасяліліся на тэрыторыі Рэчы Паспалітай. Раскольнікі першапачаткова з'явіліся на ўкраінскіх старадубскіх землях. Потым цэнтрам стараабрадцаў амаль на 70 год стала Ветка, якая ў момант свайго ўзнікнення знаходзілася на землях пана Халецкага. Вось як пра абставіны заснавання Веткаўскай слабады пісаў А. Дэмбавецкі: “С воцарением Иоана и Петра Алексеевича прислан был указ от соправительницы их царевны Софьи черниговскому архиерею и стародубскому полковнику, чтобы беглых людей, живущих в стародубских слободах, возвратить на место их родины и обращаться к православию. Раскольники разбежались в разные стороны... перешли рубеж литовский и ... в 15 верстах, почти у самой русской границы,... на пустом острове реки Сожа и построили себе первую слободу, названную по име-

ни острова Веткою” [1]. Ветка — збіральная назва, кожная з некалькіх яе слагод мела уласную назву. Акрамя таго, вакол веткаўскай слабады даволі хутка з'явіліся шматлікія скіты і келлі.

Расійскія ўлады неаднаразова рабілі захады, каб вярнуць раскольнікаў. Рабілі гэта імператрыца Елізавета, Пётр III і двойчы Кацярына II (у 1762 і 1763 гг.). Пры гэтым у кацярынскіх маніфестах абяцалася дараванне і дазвол сяліцца слабадамі не толькі ў Сібіры, а і ў Курскай, Варонежскай і Казанскай губернях. Кацярына II абяцала і вызваленне на 6 год ад падацей і рэкруцтва, а таксама магчымае вяртанне да сваіх паноў або запісацця ў дзяржаўныя сяляне ці купецтва. Захады расійскага ўрада засталіся безвыніковымі. Тады ў 1764 годзе “ў Польшчу” было накіравана войска генерал-маёра Маслава, каб прымусам вярнуць раскольнікаў. Адбылося так званае “другое выгнанне” старааб-

радцаў. Каля 20 000 чалавек з Веткі былі пераселены (у тым ліку адпраўлены на пасяленне ў Сібір). Многія са стараабрадцаў уцяклі і рассяліліся ў розных мясцінах Магілёўскай губерні [2].

Праз некаторы час галоўным цэнтрам магілёўскіх раскольнікаў стаў горад Беліца ў Гомельскім уездзе і блізкія да яго слабоды Чарнігаўскай губерні. У Беліцы і насельных пунктах побач з ёй высіліся раскольніцкія капліцы са званамі і высокімі агароджамі. Было тут шмат манастыроў і скітаў, дзе беглыя папы і іерараніх здзяйснялі для стараабрадцаў маленні і царкоўныя трэбы [3]. Некаторыя з раскольніцкіх манастыроў, цэркваў і скітаў з указаннем месца знаходжання і ўладальніка зямлі пералічыў у спецыяльнай ведамасці ад 1802 года рэктар Магілёўскай духоўнай семінарыі, архімандрыт Магілёўскага Богаяўленскага манастыра Іоасаф. Гэта: Лаўрэнцеўскі манастыр, што знаходзіўся за 12 вёрст ад Гомеля, Іоасафаўскі манастыр – 20 вёрст ад Гомеля, скіт каля Агародні – 40 вёрст ад Гомеля, Пыханскі манастыр – 35 вёрст ад Гомеля, Тырлаўскі манастыр – 7 вёрст ад Гомеля, скіт Чыстыя лужы – 7 вёрст ад Гомеля. У гэтых стараверскіх абіццях жыло больш за 300 раскольнікаў, і ўсе яны былі заснаваны ва ўладаннях графа Р.П. Румянцава. На землях іншых уладальнікаў названы жаночы манастыр пры Спасавай слабодзе, Веткаўскі манастыр, хутар Абрамаўка каля Веткі [4].

Стараверы ўтварылі на беларускіх землях аднародную канфесійна адасобленую этнічную групу і былі да 1763 года ў пераважнай большасці сярод рускага насельніцтва Беларусі. Агульная колькасць іх у пачатку 60-х

гг. XIX ст. складала звыш 34 000 чалавек — каля 1,1% усяго насельніцтва Беларусі. Найбольш шматлікія групы стараабрадцаў у сярэдзіне XIX ст. пражывалі ў Гомельскім (звыш 11% насельніцтва), Віцебскім (6,6%), Палацкім (5,8%), Сеннінскім (2,9%), Дзісенскім (2,3%), Бабруйскім (1,4%) паветах. Каля 28% старавераў жылі ў гарадах [5].

Сярод беларускіх стараабрадцаў былі прадстаўнікі абодвух асноўных напрамкаў стараверства — як папоўшчыны, так і беспапоўшчыны. Папоўскія абшчыны захавалі папоў і ўсе духоўныя чыны. Зыходзячы з тэзісу “без священства нет христианства”, яны пачалі прымаць да сябе святароў панаваўшай царквы. Таму кажуць, што папоўцы сталі “беглапапоўцамі”. Беспапоўцы абралі іншы шлях і ўвогуле адмовіліся ад усялякіх сувязей з афіцыйнай праваслаўнай царквой, сцвярджаючы, што: “с ересью Никона благодать отлетела на небо, русская церковь потеряла апостольскую власть; попы господствующей церкви не попы, а волки, всякое общение с ними — смертный грех; восточные патриархи — участники ереси; пало всё православие, не может быть законного священства” [6]. Беспапоўцы адмаўлялі не толькі царкоўную іерархію, але і галоўныя хрысціянскія таінствы, у тым ліку і шлюб.

І папоўства і беспапоўства не былі аднароднымі, яны складаліся з розных толкаў і сект. У Віцебскай губерні ў асноўным жылі беспапоўцы. З мноства толкаў тут былі найбольш пашыраны федасееўскі, філімонаўскі і паморскі. Усяго у Віцебскай губерні было 37697 стараабрадцаў [7]. Стараверы Магілёўскай губерні ў большасці належылі да папоўцаў (ці бег-

лапапоўцаў). Яны былі аб'яднаны ў веткаўскі, епіфаніеўскі, дыяканаўскі толкі. Жылі ў Магілёўскай губерні і беспалоўцы філіпаўскага толку.

Падзел стараабрадніцтва на мноства толкаў тлумачыўся не толькі тэрытарыяльнай раз'яднанасцю, адсутнасцю адзінага арганізацыйнага цэнтра, абавязковай для вернікаў дагматыкі, але і сацыяльнай неаднароднасцю стараабрадчаскага руху, якая была ўласцівая яму ўвесь час. “Отказ от новых обрядов стал лишь флагом, под которым выступал кто угодно. И фанатик-изувер. И мужик, стремящийся к освобождению от идущего рука об руку с полицейским урядником попа. И народный мыслитель, мечтающий об осуществлении идеалов христианства, но не находящий их в государственной церкви. Богатый купец, что выше церковного старосты в синодской церкви не пойдёт, а здесь может и “свою веру” основать, и своего епископа поставить, и, как брат во Христе, со всеми удобствами эксплуатировать своих единоверцев... И даже — ближе к нашим дням — наследник славянофилов, философ-математик, мечтающий восстановить через старообрядчество связь интеллигенции с народом. Вот почему “расколу” сочувствовали люди совершенно разные” [8].

Веткаўскае “согласие” ці веткаўшчына мела прыхільнікаў не толькі на беларускіх землях. Стараверы гэтага толку папоўшчыны жылі і ў Старадуб'і, і на Доне, і ў Ніжэгародскай губерні, і ў Маскве, і ў іншых мясцінах Расійскай імперыі. Веткаўшчына адрознівалася ад іншых толкаў тым, што мірапамананне пры хрышчэнні дзяцей і дарослых, а таксама перайшоўшых да іх з праваслаўя яны здзяйснялі ўласным

мірам. Другое адрозненне было ў тым, што і святароў і міран, якія перайшлі да іх з праваслаўя, перахрышчвалі без пагружэння ў ваду. Былі і некаторыя іншыя асаблівасці. Вось як пра іх пісаў А.Дэмбавецкі: “...ветковцы а) принимают иконы, писанные и не единоверными с ними художниками; б) сообщаются в пищу и питии с православными ... и не считают грехом ходить вместе с ними в баню; в) попы их, во время отсутствия своего, избирают мирян и предоставляют им право принимать переходящих в их веру..., исповедовать...; г) венчают в избах и клетях; д) запасные дары евхаристии дают монахам и мирянам..., которые не только себя причащают этими дарами, но причащают и других.” [9].

Стараверы вялі даволі замкнёны лад жыцця. Большасць з іх належала да сялян і гарадскіх нізоў. Галоўнымі заняткамі былі земляробства, рамяство і гандаль. Былі сярод старавераў і прадстаўнікі буржуазіі (вядомыя рускія прадпрыемальнікі Марозавы, Рабушынскія, Гучковы, напрыклад, былі стараабрадцамі). Увогуле, кансерватызм у пытаннях рэлігійных не перашкаджаў стараверам займацца справамі, якія забяспечвалі матэрыяльны дабрабыт. Эканамічныя поспехі пры гэтым разглядаліся як перамога ідэй старай веры, як справа такаўгодная. Даследчыкі адзначаюць таксама ўласцівыя стараверам узаемадапамогу, беражлівасць, працавітасць і дзелавітасць. І сярод старавераў Магілёўскай губерні былі багатыя купцы, якія вялі гандаль на сотні тысяч рублёў; буйныя гандляры коньмі і іншай жывёлай. Гандаль хлебам, саллю і лесам на вялікія сумы вёўся, галоўным чынам, веткаўскімі купцамі. Дробныя гандляры прадавалі салёную і свежую

рыбу, свечкі, алей, а таксама экіпажы, сані і г.д. Займаліся стараверы і рознымі рамёствамі і промысламі. А.Дэмбавецкі ў “Вопыце апісання Магілёўскай губерні” згадвае: “Среди старообрядцев ... судовщики, лоцманы, извозчики, плотники, каменщики, красильщики и другие ремесленники...” Значная частка старавераў Магілёўскай губерні займалася земляробствам. Агародніцтвам займаліся не толькі на ўласных агародах, але і на арэндаваных землях. Часам агародніцтва і арэнда фруктовых садоў давалі да 300 рублёў гадавога прыбытку [10].

Стараверскія ідэялагі і іерархі прапаведвалі ідэю пабудовы рускага міру на рускіх пачатках, роўнасці, арцельнага і абшчыннага ўпарадкавання, свабоды пераходу і навучання, выбарнага духавенства і г.д. Аднак патрабаванні гэтыя не мелі рэвалюцыйнага характару і былі агульнадэмакратычнай накіраванасці. Зразумелымі ў сувязі з гэтым з’яўляюцца адмоўныя адносіны стараабрадцаў і да заклікаў рэвалюцыянераў-дэмакратаў (Герцэн і Агароў выдавалі для іх спецыяльны часопіс “Общее дело”) і непадтрымка ўдзельнікаў польскіх паўстанняў і рэвалюцыйных падзей у Заходняй Еўропе. Стараверскі мітрапаліт Кірыл у спецыяльным пасланні пісаў: “Всякое благоразумие и покорение покажите перед царём вашим и от врагов его удаляйтесь и бегайте, якоже от мятежных поляков, так наипаче от злокозненных безбожников, гнездящихся в Лондоне...” [11].

На працягу ўсяго XIX ст. абсалютная колькасць стараабрадцаў на беларускіх землях павялічвалася. Аднак адноснае колькасць іх сярод насельніцтва заставалася амаль нязменнай

– 1,1% — у 1863 годзе, 0,98% — у 1897 годзе і 1,1% — у 1913 годзе [12]. У Магілёўскай губерні афіцыйны і штогодні падлік старавераў пачаўся ў адпаведнасці з імператарскім загадам ад 3 мая 1839 года. У 1847 годзе на гэтых землях жыло 14 678 старавераў (14.349 – папоўцы, 329 – беспাপоўцы). Да канца XIX ст. лічба ўзрасла да 28 000, з іх 21 000 стараабрадцаў жыла ў Гомельскім уездзе, астатнія галоўным чынам – у Сеннінскім і Рагачоўскім. Каля 9 000 належалі да белакрыніцкага толку, каля 9 000 – да беглапапоўцаў і астатнія 9 000 – да беспাপоўцаў [12].

Усё час, асабліва да падзелаў Рэчы Паспалітай, мелі месца і выпадкі пераходу ў “раскол” праваслаўных вернікаў. Гэта вымусіла ўрад у 1797 годзе афіцыйна забараніць такі пераход, пра што былі папярэджаны міністрам унутраных спраў усе беларускія губернатары. Даследчыкі адзначаюць асаблівае пераход у стараверства на беларускіх землях. Сярод галоўных – спачуванне стараабрадцам з боку католікаў і уніятаў, якія разглядалі праваслаўную царкву як крыўдзіцеля, а таксама тое, што збяднелыя гараджане і беглыя сяляне шукалі дапамогі ў багатых старавераў, якія атрымлівалі танную рабочую сілу і хавалі ўцекачоў. Неабходнасць матэрыяльнай падтрымкі, узаемадапамогі і аднадумства тлумачылася тым, што ў Магілёўскай губерні стараабрадцы не мелі глыбокіх каранёў [13].

Царскі ўрад і праваслаўная царква пасля далучэння беларускіх зямель да Расійскай імперыі ўвесь час імкнуліся “если не к совершенному уничтожению, то по крайней мере к уменьшению как религиозного их значения, так и политической важности главнейших

и могущественнейших их толков" [14]. Пры гэтым меліся на ўвазе і сувязі з замежнымі раскольнікамі, і тая акалічнасць, што стараабрадцы кантралявалі вялікія прыватныя і грамадскія капіталы. Непакоіла ўлады і тое, што названыя вышэй магчымасці стараабрадцы выкарыстоўвалі, каб захаваць такое становішча, пры якім "в гражданском отношении ... они составляют особые общества, желающие преобрести свою особую самобытность и сопротивляющиеся общим постановлениям государства, общества, которые при малейших внутренних беспорядках или распрях с соседними державами, могут иметь большое влияние на государство..." [15].

У канцы XVIII – першай палове XIX ст.ст. урадам было выдадзена шмат пастаноў аб раскольніках. Ужо вялася размова пра забарону пераходу з праваслаўя ў "раскол" у 1797 годзе. 12 жніўня 1805 года быў выдадзены загад аб увядзенні метрычных кніг у стараверскіх паселішчах. 17 лютага 1812 года – аб дазvole мець святароў толькі выбраных епархіяльнымі архірэямі. У 1829 годзе выйшла распараджэнне "Аб забеспячэнні губернатараў выліскамі з высачайша зацверджаных пастаноў аб раскольніках". Пастановай 1830 года забараняўся ўезд у дзяржаву замежных стараабрадцаў. Акрамя таго, 5-ы пункт гэтай пастановы прадугледжваў адкрыццё сакрэтных дарадчых камітэтаў па справах раскольнікаў ва ўсіх губернскіх гарадах. У склад камітэтаў павінны былі ўвайсці епархіяльныя архірэі, губернатары, старшыні палаты дзяржаўных маёмасцей і жандармскія штаб-афіцэры. Ёсць звесткі і пра тое, што 18 красавіка 1847 года ў Магілёве генерал-губернатар прымаў

удзел у "направлении сего комитета" [16].

У сярэдзіне XIX ст. быў утвораны асобы камітэт для перагляду пастаноў аб раскольніках. Адным з вынікаў яго работы стала выдадзеная III аддзяленнем Дэпартаменту МУС 15 кастрычніка 1858 года сакрэтная "Пастанова для дзненняў з раскольнікамі". Яна ў прыватнасці прапанавала:

§1. ...в делах раскола гражданское начальство действует единодушно с духовным, и взаимно стремятся к... искоренению в народе раскольнических побуждений...

§2. ...коренное правило, по которому состоящие в расколе от рождения ... не преследуются ..., но им строго воспрещается распространять свои заблуждения между православными и вообще уклоняться от исполнения общих, законом определённых, правил благоустройства...

§6. Домогательства раскольников о дозволении им вступать в брак, окрестить младенца или похоронить умерших по их обрядам оставлять без всякого действия.

§7. Гражданское начальство имеет самое строгое наблюдение за недопущением ... из заграницы раскольнических лжеепископов и лжепопов.

§8. ...чтобы раскольники не заводили скитов или иных сего рода обителей, и также не строили новых своих молитвенных зданий..." [17].

Паводле закона 1864 года ўсе раскольнікі былі падзелены на "больш шкодныя" (не прызнавалі шлюб, не маліліся за цара і г.д.); "шкодныя" (усе астатнія беспapoўцы) і "менш шкодныя" (папоўцы). У Магілёўскай губерні большую частку стараабрадцаў складалі "менш шкодныя". Іх было ў 1874 годзе 14.349 раскольнікаў. Большасць

“менш шкодных” стараабрадцаў жыла ў Беліцкім павеце (120.134), а “шкодных” – у Рагачоўскім (318) [18].

Энергічна змагаліся з “расколам” амаль усе магілёўскія епіскапы. Сярод іх быў і ўзначаліўшы Магілёўскую епархію ў 1797 годзе епіскап Анастасій (Братаноўскі). Гэта быў “... іерарх отменных дарованій нравственных доблестей...” [19], які шмат зрабіў для ўзвышэння праваслаўя. Яго характарызуюць як арыгінальнага прапаведніка, жывога і свабоднага, красамоўнага аратара. Ёсць і сведчанні “особого благоволения” да яго Кацярыны II, якая лічыла, што “...Анастасию или должно подражать или превзойти его, но и то и другое – равно невозможно” [20].

Пры архіепіскапе Анастасіі ў Магілёўскай епархіі было шмат раскольніцкіх паселішчаў і манастыроў, асабліва ў Гомельскім уездзе. Уладыка быў добра знаёмы са стараабрадскім пытаннем. Яшчэ ў 1797 годзе (ён быў тады Новапаспаскім архімандрытам і членам Св.Сіноду) Анастасій склаў па даручэнні Наўгародскага мітрапаліта Гаўрыіла “Рассуждение о раскольниках российской церкви”. Праз год, ужо з’яўляючыся епіскапам Магілёўскім, Анастасій прымае ўдзел у вырашэнні пытання аб веткаўскіх раскольніках, якія адбілі беглага папа, арыштаванага земскім суддзёй. Стараабрадцы звярнуліся за заступніцтвам да Анастасія. Епіскап хадатайнічаў перад губернатарам С.Жэгуліным, і веткаўцы пазбеглі пакарання. 16 снежня 1798 года быў выдадзены і указ Св. Сіноду з сакрэтным дазволам “ветковским старообрядцам иметь у себя церковь и священников...” [21]. Справа гэта, аднак, завяршылася вымовай епіскапу Анастасію,

якую ён атрымаў па ўказу Паўла I ад 21 лістапада 1798 года. Прычынай вымовы стала адмаўленне веткаўцаў ад абяцання далучыцца да праваслаўнай царквы.

Епіскап Анастасій падтрымліваў умацаванне адзінаверскага руху на землях епархіі. Яшчэ ў 1784 годзе быў выдадзены ўказ Кацярыны II на імя Наўгародскага мітрапаліта Гаўрыіла, “чтобы сообщил могилёвскому и славянскому архиепископам о... дозволения им отправлять службу по их обрядам”. Там жа ішла гаворка пра пабудову цэркваў для раскольнікаў і прызначэнне да іх праваслаўных святароў для богаслужэння па старадрукарскіх кнігах. Цэрквы гэтыя атрымалі назву адзінаверскіх, а прыхаджане – адзінаверцаў [22]. Пры Анастасіі далучыўся да адзінаверскага руху Чонскі манастыр. У 1800 годзе ў манастыры жылі “иеромонах Иоасаф, Авраамий, Филипп, иеродиакон Боголеп, семь других монахов и три послушника. Жили братья несогласно: ссорились, дрались, потом мирились. Начальство должно было разбирать многочисленные дразги, но это было нелегко. Старообрядческие обители привыкли жить по своим законам, обще монастырскому уставу подчиняться не хотели” [23]. У 1845 годзе Чонскі манастыр быў далучаны да Мар’еўскага адзінаверскага манастыра. Увогуле ж справа пашырэння адзінавер’я паспеху не мела. І Чонскі манастыр заставаўся да 40-х гадоў XIX ст. адзіным пунктам, дзе яно больш-менш трывала захоўвалася. У другіх мясцінах (Беліцы, Ветцы) мелі месца толькі спробы замацаваць адзінавер’е. Так, у 1801 годзе ў Ветцы па ўказу Св. Сінода дазволілі пабудаваць царкву і прызначыць святаром не беглага папа

Максімава, якога хацелі веткаўцы, а "...другога способнаго и достойнаго к сему званию" [24]. Веткаўцы адмовіліся.

Неаднаразова наведваў старавераў Магілёўскай епархіі і епіскап Смарагд. Ён добра ведаў стараверскія манастыры, скіты, капліцы і прымаў меры да іх закрыцця ці ператварэння ў праваслаўныя. У выпадках асаблівага супрацьдзеяння раскольнікаў ён звяртаўся да грамадзянскіх улад як Магілёўскай, так і Чарнігаўскай губерняў. Па хадатайніцтву Смарагда 16 лютага 1839 года Св. Сінод упершыню прызначыў спецыяльных месіянераў для вяртання раскольнікаў, якія жылі ў Магілёўскай губерні, у праваслаўе [25]. Крыху пазней, у красавіку 1839 года, Смарагд патрабуе пераўтварыць Беліцкую стараабрадскую капліцу з яе убранствам і званамі ў цёплую царкву для праваслаўных. Загаду гэтаму папярэднічалі наступныя падзеі. У 1837 годзе чыноўнік асобых даручэнняў пры Магілёўскім губернатары Маркаў-Дземянкоў запечатаў Беліцкую капліцу. Пасля гэтага беліцкія раскольнікі пачалі збірацца ў доме мешчаніна Шведава і тут здзяйсняць свае маленні. У доме Шведава знайшлі дарахавальніцу, з дапамогай якой стараабрадскі поп Гомельскай Спаскай слабады Васілій Ліхачоў прычасчаў раскольнікаў. У малельні Шведава былі адабраны абразы, 2 медныя крыжы і набажэнскія кнігі – Псалтыр і Часаслоў. Тады Смарагд і выдае сваё распараджэнне. Беліцкія стараабрадцы скардзіліся на Высачайшае імя, але скарга іх засталася без увагі і адказу. А крымінальны суд Магілёўскай палаты прысудзіў галоўных віноўнікаў патаемных раскольніцкіх сходаў у Беліцы да арышту, а забраныя ў Шведава

рэчы былі перададзены ў Троицкую праваслаўную царкву ў Гомелі [26].

Трэба падкрэсліць, што ўвогуле скаргі раскольнікаў на грамадзянскія ўлады і царкоўных іерархаў часцей за ўсё заставаліся безадказнымі ці дарэмнымі. У 1839 годзе была зачынена капліца і пакараны ўдзельнікі сходаў у Мар'інай слабадзе Беліцкага ўезда. Мар'інскія раскольнікі скардзіліся цару. І вось што атрымалі ў адказ. Паводле дакладу міністра ўнутраных спраў імператар Мікалай I 16 мая 1842 года загадаў: "означенную (Мар'инскую) запечатанную за противозаконные поправки часовню вновь не открывать, а колокола снять и передать в православную церковь по усмотрению епархиального начальства" [27].

Епіскап Анатоль бачыў у расколе з'яву не толькі рэлігійнага характару, але і палітычную. Ён лічыў, што стараабрадцы, прыкрываючыся рэлігійнымі матывамі, імкнуцца да незалежнасці ад грамадскіх законаў. "До тех пор пока раскольники не будут подчинены гражданским законам, всякое покушение привлечь их в недра св. церкви не только останется тщетным, но и даже более будет ожесточать их в противлении церкви, обольщая простейших из них мыслью, будто они преследуются за исповедание старой веры, а не за нарушение гражданских законов", - пісаў ён у рапартах Св. Сіноду [28].

У сваіх адносінах да старавераў епіскап Анатоль дзейнічаў мерамі духоўнымі: праводзіў гутаркі наконт веры ў час наведвання насельных пунктаў раскольнікаў; праводзіў літургіі ў праваслаўных храмах гэтых мясцін; складаў пастырскія пасланні для "Хрысціянскаго чтения" і для асобных выданняў. Аднак епіскап не пазбягаў і мер

паліцэйскага характару: закрываў капліцы, згаджаўся на арышты і прыцягненне да суда раскольнікаў. Захадзі епіскапа Анатоля прынеслі пэўны плён. У Магілёўскай епархіі за час яго епіскапства амаль 1 000 стараабрадцаў далучыліся да праваслаўнай царквы [29]. Значна зменшылася да сярэдзіны XIX ст. і веткаўская стараверская федэрацыя. У параўнанні з пачаткам XVIII ст. колькасць раскольні-

каў скарацілася тут у тры разы. Для ажыццяўлення рытуальных мэтай у іх было 8 манастыроў, 15 капліц і 4 малітоўныя дамы [30].

Трэба адзначыць, што пераадолець “раскол” ні цэнтральным, ні мясцовым уладам не ўдалося. У канцы 40-х гадоў XIX ст. толькі ў Магілёўскай епархіі было 28 капліц стараабрадцаў, 18 з іх мелі прастола і, па сутнасці, былі цэрквамі [31].

Спасылкі і заўвагі:

1. Опыт описания Могилёвской губернии. Могилёв на Днепре. 1882. Книга 1. С.653
2. Там жа. С.663-664
3. Могилёвская епархия. Историко-статистическое описание. Т.1, Выпуск 2, ч.2. Могилёв, 1910. С.163
4. Могилёвская старина. Выпуск 3. Могилёв на Днепре. 1903. С.31
5. Этнаграфія Беларусі. Энцыклапедыя. — Мн. 1989. — С.475
6. Короткая Т.П., Прокошина Е.С., Чудникова А.А. Старообрядчество в Белоруссии. Мн. 1992. С.15
7. Грыгор’ева В., Філатава А. 3 гісторыі канфесіянальнага жыцця Віцебскай губерні (канец XVIII – пачатак XX ст.ст.) // Беларускі гістарычны часопіс. — 1995. — № 2. — С.53
8. Кобрин В. // Новый мир. — 1960. — № 12. — С.68
9. Опыт... Названы твор. С.675-676
10. Там жа. С.669
11. Короткая Т.П., Прокошина Е.С., Чудникова А.А. Названы твор. С.22
12. Этнаграфія Беларусі. С.475
13. Гарбацкі Н.А. Гісторыя стараабрадніцтва Магілёўшчыны ў канцы XVIII – першай палове XIX ст.ст. // Веснік Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.Куляшова. 1992. № 1 (2). С.58
14. Кильсиев В. Сборник правительственных сведений о раскольниках. Лондон. 1861. С.163
15. Там жа.
16. Там жа. С.173-177
17. Там жа. С.217-219
18. Гарбацкі А.А. Названы твор. С.57
19. Могилёвские епархиальные ведомости. 1885. № 6. С.133
20. Кузменка М. Магілёўская епархія ад яе заснавання да 1918 года. // Магілёўская даўніна. — 1995. — С.87
21. Могилёвская старина. Выпуск 3. 1903. С.27
22. Опыт... Названы твор. С.677-678
23. Могилёвская старина. Выпуск 3. 1903. С.29
24. Могилёвские епархиальные ведомости. 1905. С.131
25. Могилёвская епархия. Историко-статистическое описание. С.168-169
26. Там жа. С.164
27. Там жа. С.166
28. Там жа. С.202
29. Гл.: там жа. С.200-203
30. Бейлькін Х. Веткаўскія раскольнікі // Беларуская мінуўшчына. — 1995. — № 2. — С.47
31. Гарбацкі А. Названы твор. С.59